

КОЗАК К.Б., канд. екон. наук, доцент
Одеська національна академія харчових технологій

НАУКОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню поняття продовольчої безпеки. Визначено місце продовольчої безпеки в системі національної безпеки.

Ключові слова: захищеність, безпека, продовольча безпека, продовольча незалежність, економічна безпека, національна безпека

The article is devoted to the concept of food security. Place food security in the national security system.

Keywords: protection, security, food security, food sovereignty, economic security, national security

Вступ. Продовольча безпека є основою добробуту, науково-технічного розвитку й незалежності кожної держави, залишається однією з довічних світових проблем, що не втратила актуальності й в ХХІ столітті. Специфіка даної проблеми полягає у тому, що її розв'язання визначається різними аспектами світового розвитку – від економічних і політичних до соціокультурних і етносоціальних, причому головна роль серед них належить загальному розвитку продуктивних сил і виробничих відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження змісту поняття економічної безпеки держави висвітлені в роботах таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Л. Абалкін, В. Білоус, О. Бандурка, О. Барановський, І. Бінько, В. Геєць, С. Глаз'єв, Б. Гріер, В. Духов, М. Ермошенко, Я. Жалило, Б. Кваснюк, Т. Ковальчук, В. Манилов, Г. Маховський, С. Мердок, В. Мунтіян, Н. Нижник, Є. Олейников, Р. Пастернак-Гаранушенко, С. Пирожков, К. Петрова, В. Сенчагов, Р. Ситник, А. Сухоруков, Я. Тимберген, І. Червяков, В. Шлемко, Д. Фишер, В. Ярочкин та ін.

Постановка завдання. Основною метою статті є дослідження рівня національної продовольчої безпеки та міжнародної конкурентоспроможності економіки України.

Результати. Проблема управління економічною безпекою носить багатоаспектний і міждисциплінарний характер. В останні десятиліття питанням формування безпеки на різних рівнях та у різних аспектах приділялася особлива увага з боку вчених і практиків у сфері соціологічних, політичних, економічних, історичних, соціально-екологічних, соціально-інформаційних та інших досліджень, і вони досить широко освітлені в спеціальній літературі.

Слід зазначити, що проблематика безпеки почала займати важливе місце в системі соціально-економічного знання ще із середини ХХ ст. і на даний момент є вже сформовані наукові традиції дослідження особистості, суспільства, держави через призму різних аспектів безпеки їхнього розвитку.

У науковій літературі представлені різні підходи до поняття «економічна безпека». У рамках системного підходу виявляються структурні елементи економічної безпеки, що дозволяють виробити принципи, адекватні стійким умовам економічного розвитку [1].

Детерміністський (факторний) підхід до аналізу економічної безпеки передбачає виявлення умов, а також причин, масштабу й прояву економічної небезпеки, що сприяє формуванню відповідних методів відображення загроз [4].

У рамках функціонального підходу досліджуються правоохоронні функції по захисту внутрішньо- і зовнішньоекономічних інтересів країни [6], тоді як гео економічний підхід сприяє виявленню елементів даного процесу, здатних позитивно і негативно впливати на комплексну безпеку українського соціуму [8].

Таким чином, у сучасній науковій літературі існують системний, факторний, функціональний і геополітичний підходи до поняття «економічна безпека», які виступають концептуальною основою для з'ясування його значимості в системі комплексної безпеки соціуму.

Очевидний нерозривний зв'язок проблем забезпечення економічної безпеки із проблемами інституціоналізації нового, постреформованого соціального порядку сучасної України. Ця тема одержала різномічне й глибоке висвітлення в досить численному ряді досліджень. Інституціоналізація неправових соціальних практик у зв'язку із процесом криміналізації суспільства й сполучені з нею соціально-економічні ризики досліджувалися А.В. Чесноковим [13]; феномен виникнення інституціональних лакун і нормативно-правового вакууму – А. Ревенко [11]. Крім того, слід зазначити розробку концепції інституціонального середовища на основі синтезу соціології й інституціональної економіки. Проблема невідповідності економічних і політичних інститутів у сучасному українському суспільстві, аспекти декомпозиції економіки й політики досліджені в роботі С.М. Перепьолкіна [9].

Значний внесок у розвиток концепції продовольчої безпеки внесли класики економічної теорії А. Сміт, Т. Мальтус, Д. Рікардо, К. Маркс, П. Ерліх, А. Маслоу, В. Парето та ін.

Економічна безпека у широкому розумінні є комплексним концептом, що поєднує в собі економіко-виробничі, фінансові, демографічні, соціально-стратегічні, соціокультурні, політичні, ідеологічні та інституціонально-нормативні компоненти, з чого випливає необхідність міждисциплінарного аналізу його референта як стану суспільства в цілому

і його економічної підсистеми, нерозривно пов'язаного із знаходженням інституціонального, ідеологічного й господарського оптимуму, на основі якого можливий максимально ефективний баланс стихійно-ринкового розвитку й свідомого регулювання економічних процесів.

Сучасне геополітичне й міжнародне становище, криза вітчизняної економіки, загострення суспільних відносин і соціальна поляризація суспільства створюють пряму загрозу безпеки українським громадянам.

Категорія «безпека» і пов'язані з нею поняття є, як і раніше, одними із найбільш суперечливих в економіці, соціології, філософії, політичній теорії й теорії міжнародних відносин. Залежно від концептуальних а також політико-ідеологічних вподобань того чи іншого науковця, підходи до трактування цього поняття істотно різняться.

Під безпекою в науковій літературі розуміють сукупність актуальних факторів, що забезпечують сприятливі умови для розвитку України, життєздатності держави й досягнення національної мети, соціального ідеалу – благополуччя всіх громадян і родин; доцільність розвитку й збереження фундаментальних цінностей і традицій народу України; нормальних відносин особистості й держави; здатність ефективно переборювати будь-які зовнішні загрози, керуючись своїми національними інтересами. Виникнення феномена «безпеки» пов'язують саме з фактом виникнення й оформлення (осмислення) небезпек, загроз, ризиків і викликів для життя людини, функціонування родини, суспільства, держави, самої цивілізації [7].

На підставі цього українська й закордонна суспільна думка виробила ряд загальних підходів до визначення базових понять у сфері безпеки. У контексті поняття «безпека» ми вважаємо принципово важливим на перше місце поставити наявність конкретних небезпек, загроз, ризиків і викликів для цілей, ідеалів і цінностей людини, її інтересів.

У багатьох традиційних суспільствознавчих парадигмах безпека визначається в суто негативному плані – як відсутність небезпек або здатність суб'єкта ефективно зустріти й запобігти потенційним загрозам. Безпека – це одночасно й межі допустимого, і можливість повернути систему в стан стабільного, стійкого розвитку [3].

Інша група вчених (насамперед представники скандинавської школи світових досліджень) наполягає на тому, що безпеку потрібно визначати як громадський порядок, що забезпечує не тільки захищеність соціуму, але й умови, що сприяють найбільш повному розкриттю творчих здібностей індивіда, соціальних груп, етносів, конфесій та ін. [10].

Однак інші дослідники відзначають, що подібні трактування безпеки все ще становлять очевидну меншість. Панування традиційних версій перешкоджає вкоріненню цих поглядів і продовжує життя застарілим (тобто негативним) визначенням поняття «безпека» [2].

На наш погляд, актуальним є звернення і до безпеки в контексті людського розвитку. Проблеми безпосередньо людини при цьому розглядаються в рамках соціальної безпеки.

Більша частина авторів під соціальною безпекою розуміє «захищеність соціальних інтересів особистості, суспільства, держави від небезпек і загроз». Таке визначення звучує зміст соціальної безпеки терміном «захищеність», тобто фактично відокремлює дію захисту від нападу. Захищати – означає обороняти, загорджувати, закривати кого-небудь, або що-небудь. При цьому приносяться й втрачаються найважливіші властивості й функції соціальної безпеки – превентивні дії забезпечення безпеки: зниження, ослаблення, усунення й попередження небезпек і загроз. Важливіше не допустити формування умов, які привели б соціальні відносини, буття до стану, що вимагає їх захисту. Інакше кажучи, завдання соціальної безпеки виходить далеко за межі необхідності захисту даного стану буття й полягає, насамперед, у формуванні умов, що забезпечують стабільний, прогресуючий розвиток соціальних відносин, збереження, зміцнення й збагачення буття, тобто захищеності якісного стану соціальних відносин, що забезпечують прогресуючий розвиток особистості, суспільства й держави. Таким чином, під соціальною безпекою, на нашу думку, слід розуміти стан захищеності соціальних інтересів особистості, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечує прогресивний розвиток та стабільність країни.

Економічна безпека, як одна зі складових системи національної безпеки, є частиною цього складного цілого й у той же час виступає основою формування інших, у чомусь похідних від неї, частин системи: військової, технологічної, продовольчої, екологічної безпеки.

Семантично категорія «економічна безпека» являє собою специфікацію терміна «безпека» [5]. Категорія «економічна безпека» не одержала все ще єдиного й чіткого визначення у вітчизняній науковій літературі.

Вважаємо, що зміст поняття «економічна безпека» не може бути зведений тільки до певного стану виробничої підсистеми, навіть якщо остання розуміється гранично широко, оскільки у своєму функціонуванні ця підсистема не залишається ізольованою, а її стан завжди тісно пов'язаний зі станом інших підсистем економіки. Більше того, економічна безпека країни багато в чому визначається станом суспільства і його інститутів. Отже, у вузькому – суцільно економічному – змісті під економічною безпекою варто розуміти найважливішу якісну характеристику всієї економічної системи в цілому, яка визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства. Але в більш широкому – соціотальному – контексті економічна безпека являє собою, на нашу думку, якісну характеристику суспільства, досліджуваного в економічному зрізі, тобто розглянутого як цілісність, для якої стан економіки є одним з індикаторів життєздатності й функціональної

погодженості основних соціальних інститутів, ідеології й культури. При цьому економічна безпека розглядається нами не як структура захисту національної економіки, а як певний якісний стан останньої.

Економічна безпека як феномен життєдіяльності суспільства має комплексний характер і може розглядатися як система, що включає, окрім безпосередньо виробничої сфери суспільства, й інші підсистеми, що взаємодіють з виробничою підсистемою. І все ж таки рівень зв'язків утворює тільки один з підрівнів економічної безпеки, що сам по собі ще не відображає ані ефективності виробництва, ані ступеня злагодженості взаємодії підсистем. Природно, основу економічної системи становить виробнича підсистема, інші ж підсистеми, по суті, залишаються в ролі допоміжних. Однак, з погляду забезпечення економічної безпеки, навіть найбільш стабільний і ефективний стан виробничої підсистеми може швидко виявитися зруйнованим.

Найбільш значною з загроз соціальній стабільності й економічній безпеці, на нашу думку, є різке посилення диференціації в доходах різних груп населення. На основі світового досвіду дослідники стверджують, що у випадку восьмикратного й вище перевищення доходами 10% найбільш забезпечених груп населення доходів 10% найменш забезпечених груп, суспільство поринає у стан соціально-економічної нестабільності.

Одним з найважливіших соціально-економічних аспектів національної безпеки сучасної України була й залишається продовольча безпека. Дефіцит продовольчого забезпечення супроводжував Україну протягом усього періоду її радянської історії. Оскільки від фізичного забезпечення населення продовольством залежить життєдіяльність останнього, продовольча безпека становить одну з ключових ланок підтримки економічної безпеки.

В останні роки здатність вітчизняних виробників задовольнити потреби населення в продовольстві становить приблизно 50%. Цей показник розрахований з урахуванням реального обсягу неорганізованого ввозу продовольства. У той же час, на думку експертів, продовольча безпека країни вимагає, щоб імпорт продовольства становив не більше 18-35% у задоволенні потреб населення. Таким чином, очевидно, що в сучасній Україні продовольча ситуація є загрозливою.

Категорія «безпека» є загальноісторичною й загальносоціальною, що охоплює всю історію й все майбутнє людства, має визначальне значення для існування як окремої особистості, так і соціальних спільнот будь-якого рівня.

Первинно зміст поняття «продовольча безпека» зводився винятково до питань функціонування сільського господарства й продовольчої незалежності. Однак, сьогодні очевидно, що розглянута проблема є не стільки аграрно-виробничою, скільки соціально-економічною, аналіз якої можливий лише на стику різних наук, що дозволяє вийти на новий рівень сприйняття й узагальнення економічних, історичних і соціальних процесів.

На нашу думку, продовольча безпека, будучи важливою відтворювальною категорією, являє собою основну умову відтворення робочої сили. Лише забезпечивши свою продовольчу безпеку, «людина біологічна» здатна стати «людиною соціальною», здатною до прийняття й обробки інформації, а суспільство в цілому – вийти на траєкторію стійкого розвитку.

Як суб'єкти продовольчої безпеки виступають:

- держава, що виконує функції в продовольчій сфері за допомогою органів законодавчої, виконавчої й судової гілок влади;

- господарюючі суб'єкти (насамперед, підприємства агропромислового комплексу);

- населення в цілому й окрема особистість людини як основні споживачі продовольства.

Об'єктом продовольчої безпеки є сфера відтворення продовольства, що виступає як основа формування мінімальних стандартів у системі відносин рівня життя. Крім того, цілком доцільно застосовувати до категорії продовольчої безпеки триаду основних об'єктів безпеки: життєво важливі інтереси особистості, суспільства, держави.

Незважаючи на значний ступінь розробленості теоретико-методологічних підходів до поняття «продовольча безпека» в офіційних міжнародних документах, сучасна вітчизняна наука й практика, на жаль, все ще не адаптували «рамкові» принципи й підходи стосовно до конкретних умов пострадянської української економіки. На сьогодні немає загально-визнаного визначення системи критеріїв і показників продовольчої безпеки України та їх граничних значень, відсутній загально-визнаний перелік зовнішніх і внутрішніх загроз, неоднозначна оцінка загрози імпортової залежності.

При аналізі різних визначень категорії «продовольча безпека» можна зробити висновок про те, що її розгляд містить у собі такі питання, як самозабезпеченість країни продовольством, збалансованість і повноцінність харчування населення, якість продовольства, його доступність, відповідальність держави за продовольче забезпечення.

На наш погляд, національна продовольча безпека містить у собі продовольче забезпечення, що охоплює всі етапи відтворювального процесу, включаючи виробництво, обмін, розподіл і споживання продовольства, а також створення продовольчого резерву й систему зовнішньоекономічних зв'язків. Як головна мета продовольчої безпеки виступає поліпшення здоров'я й підвищення якості життя населення, що досягається шляхом виробництва й споживання в достатній кількості якісних і доступних для населення продуктів харчування.

Досліджувати рівні продовольчої безпеки необхідно стосовно: до людства в цілому (світовий або глобальний рівень); до окремих країн (національний рівень); до адміністративних одиниць (регіональний рівень); до соціальних груп (груповий рівень); до родини (рівень домашнього господарства); до окремої людини (індивідуальний рівень).

У сучасних умовах продовольча безпека переросла в самостійний науково-практичний

напрямок, що потребує формування й швидкого розвитку в локальних, національних і світових масштабах. У результаті перевероту всього світоустрою в ХХ столітті, який змінив підхід до вивчення економічних явищ, акценти в даній сфері зміщуються у бік безпеки людини, відтворення людського потенціалу.

Таким чином, продовольча безпека має на увазі надійне й безперервне забезпечення всіх верств населення якісними продуктами харчування переважно власного виробництва за прийнятими фізіологічними нормами, передбачає економічну й фізичну доступність продовольства й гарантію збереження даних положень у майбутньому й у форс-мажорних ситуаціях.

У найбільш загальному й універсальному змісті продовольча безпека формується як певний вектор руху будь-якої національної продовольчої системи до свого ідеального (нормативного) стану. Якщо провести паралель із медициною, стан продовольчої безпеки може бути уподібнений стану абсолютно здорової людини, тоді як специфічні для кожної країни загрози цієї безпеки формують своєрідну симптоматику «захворювання», що вимагає своїх особливих методів лікування.

Під національною безпекою розуміється забезпечення стабільного функціонування держави й захист його від зовнішніх і внутрішніх впливів надзвичайного характеру. Забезпечення продовольчої безпеки, будучи найважливішою складовою частиною державної політики, торкається різнобічних аспектів життєдіяльності окремої людини, родини, села, міста, області й держави в цілому. Тут перетинаються вузлові проблеми макроекономічного росту й розвитку з питаннями розвитку економіки країни, регіону, муніципального утворення. Забезпечення продовольчої безпеки сприяє стійкому соціальному клімату в суспільстві, оскільки при відсутності продовольства в регіонах може виникнути невдоволення населення, що дозволяє вважати продовольчу проблему найважливішим структурним елементом, що забезпечує економічну й у цілому національну безпеку країни. Сутність продовольчої безпеки як складової національної безпеки проявляється у взаємозв'язку з іншими компонентами системи національної безпеки [12].

Із проблемами виробництва продовольства прямо пов'язані питання економічної безпеки, оскільки від успішного функціонування агропромислового комплексу залежить загальний стан економіки. Стійкий розвиток АПК і, особливо, сільського господарства – вирішальна умова не тільки нарощування і якісного поліпшення продовольчих ресурсів при зниженні витрат, але й прогресивного розвитку економіки, як наслідок стагнація аграрного сектора є важливою загрозою національній безпеці України в сфері економіки. У тому числі загрозами є прямі, або непрямі втрати, пов'язані з руйнуванням складових системи АПК та інших допоміжних галузей, оплата імпорту продовольчих товарів і засобів виробництва та ін. У той же час, сільське господарство є дотаційною галуззю, тому її економічний стан багато в чому буде

визначатися розмірами державної (бюджетної) підтримки, розмір якої залежить від можливостей державного бюджету й місцевих бюджетів, обумовлених рівнем податкових надходжень від підприємств, в основному виробничій сфері.

Стан продовольчої безпеки в системі національної безпеки визначає взаємозв'язок і взаємообумовленість всіх її компонентів. Продовольча безпека нації є найважливішою умовою суверенітету держави, стабільності її внутрішньої політики, збереження здоров'я її громадян тощо.

На нашу думку, до національних інтересів держави в сфері продовольчої безпеки доцільно віднести наступні:

- забезпечення необхідного рівня власного виробництва продуктів харчування (в об'єктивно можливих межах), яке варто розглядати, з одного боку, як реалізацію потреби в захисті внутрішнього продовольчого ринку від проникнення неякісної продукції, з іншого, як необхідну умову забезпечення доходів сільського населення, раціонального використання виробничих потужностей вітчизняної виробничої промисловості;

- постійне відновлення й поповнення державного продовольчого резерву незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх негативних факторів;

- постійний контроль відповідності якості як вироблених в країні, так і імпортованих і реалізованих продуктів харчування державним стандартам і якостям безпеки харчових продуктів;

- створення ефективної системи управління аграрним сектором на всіх рівнях, збереження досягнутого обсягу й розширення виробництва конкурентоспроможної продовольчої продукції з орієнтацією на експорт, а також проведення єдиної науково-технологічної політики в продовольчому комплексі.

На відміну від національних інтересів, загрози економічній безпеці більш мінливі, у більшій мірі диверсифіковані й, що головне, не завжди передбачувані, оскільки сукупність факторів економічного й соціального розвитку, стан природного середовища постійно змінюються. Цим пояснюється той факт, що в переліку загроз економічній безпеці бракує однієї з найбільш актуальних загроз сьогодення – залежності України від імпорту продовольства.

Огляд вітчизняної економічної літератури дозволяє нам висловити наступне. По-перше, що стосується трактування поняття «продовольча безпека», то, на нашу думку, у ньому в обов'язковому порядку повинні знайти відображення відповідальність держави за забезпечення продовольчої безпеки країни, рівня науково обґрунтованих норм харчування для підтримки здоров'я населення; економічна й фізична доступність необхідного рівня споживання продовольства; якість продовольства; джерела резерву покриття потреб в продовольстві. По-друге, що стосується самих суб'єктів продовольчої безпеки, то ними, на наш погляд, є світове співтовариство в цілому, окрема держава, конкретний регіон і кожен його громадянин, що має право на підтримку свого існування (рис. 1).

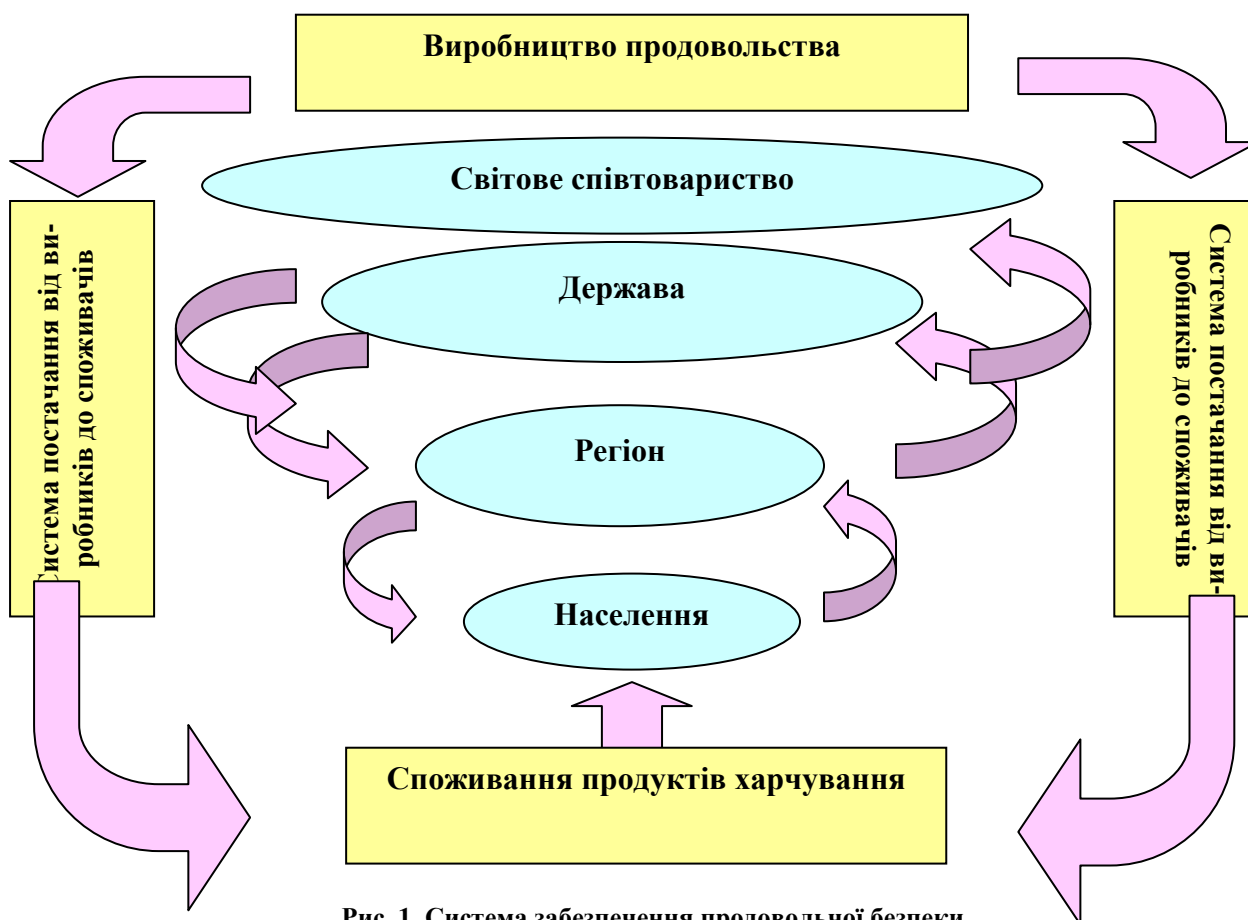

Рис. 1. Система забезпечення продовольчої безпеки

Так, у світовому глобальному масштабі продовольча безпека пов'язана з диспропорцією між зростаючим населенням планети й можливістю біосфери. У масштабі країни необхідність підтримки продовольчої безпеки пов'язана зі збереженням незалежності держави, у цьому випадку продовольчої.

Висновки. Національна безпека визначається як забезпечення стабільного функціонування держави й захист його від зовнішніх і внутрішніх впливів

надзвичайного характеру. Економічна безпека є якісною характеристикою суспільства, яка вивчається в економічному розрізі з точки зору цілісності, тобто для якої стан економіки є одним із індикаторів життєздатності й функціональної узгодженості основних соціальних інститутів, ідеології й культури. При цьому економічна безпека розглядається як певний якісний стан національної економіки.

Література

1. Афонцев С. Национальная экономическая безопасность: на пути к экономическому консенсусу / С. Афонцев // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. - №10. – С. 30-31.
2. Белов О. Ф. Економічна безпека в стратегії реформ / О. Ф. Белов // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/book/belov/6.htm>.
3. Бизнес: оксфордский толковый словарь: Англо-русский: Свыше 4000 понятий. – М. : Издательство «Прогресс-Академия», Издательство РГГУ, 1995. – 752 с.
4. Бодрук О. С. Теоретичні засади створення міжнародних структур безпеки / О. С. Бодрук // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2002. – Вип.4. – С.116-124.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. // К.; Ірпінь: ВТ „Перун”, 2001. – 1440 с.
6. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України / В. А. Ліпкан // К.: Текст. – 2003. – 600 с.
7. Національна безпека України. 1994-1996 рр. / Під ред. О. Ф. Белова, І. Ф. Бінька, С. І. Пиріжкова, М. Л. Рубанця // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/book/otch/roz15.htm>.
8. Новицький В. Є. Економічна безпека за умов відкритої економіки / В. Є. Новицький // Держава та регіони. – 2003. - №1.- (Економіка та підприємництво). – С. 102-109.
9. Перепьолкін С. М. Міжнародне співробітництво України та Європейського Союзу в галузі митної справи / С. М. Перепьолкін // Митна справа. – 2006. - №6(48). – С. 23-26.

10. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовський, С. Б. Стародубцев. // М.: ИНФРА_М. - 1996. – 496 с.
11. Ревенко А. Проблемы формирования национальной экономической безопасности Украины / А. Ревенко // Экономика Украины. – 1993. - № 11. – С. 15-21.
12. Соколенко С. Теория рыночной экономики и практика перехода Украины к рынку / С. Соколенко // Экономика Украины. – 1993. - №3. – С. 75-82.
13. Чесноков А. В. Методи оцінки зовнішньоекономічної безпеки України / А. В. Чесноков // Вісн. Терноп. держ. екон. ун-ту. – Тернопіль: ТДЕУ. - 2006. - № 1. – С. 136-143.

УДК 330.101.5

НЕСЕНЕНКО П.П., канд. екон. наук, доцент
Одеський національний економічний університет

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ РІЧАРДА КАНТІЛЬЙОНА ДЛЯ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ АГРАРНИХ ВІДНОСИН ТА ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ ВЗАГАЛІ

В статті наведено аналіз основних проблем економічних досліджень Р. Кантільйона і значення його творчості для розвитку теорії аграрних відносин та економічної науки взагалі.

Ключові слова: теорія аграрних відносин, історія економічної думки, економічна наука

The paper displays the analysis of the major issues in R. Cantillon's economic researches and justifies their significance for agrarian relations theory as well as general economics development.

Keywords: agrarian relations theory, history of economic thought, economics

Вступ. На жаль, ім'я цієї видатної людини довгий час було мало відомо широкому колу світової наукової громадськості, хоча найбільший вклад в розвиток економічної теорії, як початку переходу від донаукового етапу розвитку економічної думки в науковий етап, належить саме Річарду Кантільйону (біля 1680–1734), ідеї якого знайшли своє відображення в єдиній праці «Нарис про природу торгівлі взагалі» («Essai sur la nature du commerce en général»), яка побачила світ тільки через 20 років після його смерті, на французькій мові у Лондоні у 1755 році.

Предметом дослідження його книги є з'ясування сутності, виникнення та факторів, які змінюють багатство. Для дослідження предмету вчений використовував аналітичний метод, активно доповнюючи його історичним, коли кожне явище та його сутність є відносними, тобто вірними до відповідного проміжку часу та місця.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз основних проблем економічних досліджень Р. Кантільйона та визначення значення його творчості для розвитку теорії аграрних відносин.

Результати. Головна проблема твору полягала у з'ясуванні поняття багатства, його джерел та розподілу, де ключовими проблемами дослідження стали:

- розмежування натурального, обмінного та грошового господарства;
- виділення теорії внутрішньої цінності благ на відміну від теорії ринкової ціни;
- структуризація суспільства на класи та проблеми відтворення.

Що стосується першого аспекту, то він розглядає процес становлення економіки, як чотирьох-етапний. На першому – існує натуральне господарство. На другому – починається поступова трансформація господарства суспільства, заснованого на натуральному (бартерному) обміні в економіку, яка, з часом, на третьому етапі, переходить в грошовий обмін. І, нарешті, на четвертому, підключається фактор зовнішнього ринку, який переводить замкнуту модель господарювання у відкрити.

Центральним аспектом книги великого ірландського дослідника стала проблема багатства, з'ясування факторів його росту та законів його розподілу. Утворення джерел багатства визначають дві його основні складові: праця та земля, що нагадує трактування цього питання В. Петті. Однак, на відміну від останнього, земля є визначальним аспектом утворення багатства, що відрізняє ідеї Р. Кантільйона не тільки від В. Петті, але і всієї класичної політичної економії. В такому тлумаченні чітко виокремлюється початок суттєвої відмінності у цьому питанні між майбутньою західною економічною думкою та марксизмом, де, фактично, в головному творі – «Капіталі» в якості єдиного джерела багатства розглядається виключно праця, хоча у «Критиці Готської програми» саме цей підхід піддається нещадній критиці.

Подібне трактування К. Маркса у подальшому розгортанні проблем дослідження капіталістичного способу виробництва призвело до появи таких понять, як, наприклад, удавана соціальна вартість, що стало наслідком абстрагування від такого виду основного капіталу, як земля.